

הנביא ירמיהו

דְּבַרֵי יְרֵמְיָהוּ בֶן חֶלְקִיָּהוּ מִן הַלְהָנִים אֲשֶׁר בְּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בְּנֵי־מִן: (ירמיהו א ב) שְׁמְעוּ דְבַר ה' בֵּית יַעֲקֹב וְכָל מְשֻׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ירמיהו ב ד).¹

מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

תנו רבנן: סדרן של נביאים: יהושע ושופטים, שמואל ומלכים, ירמיה ויחזקאל, ישעיה ושנים עשר ... מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל, ליקדמיה לישעיה ברישא!² כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיה כוליה נחמתא, סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא.³

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כט - בכה תבכה בלילה; איכה ישבה בדד; נחמו

דבר אחר: נחמו נחמו עמי - כל מה דאמר ירמיה ופרע, אתא ישעיהו וריפא.⁴ ירמיהו פרע ואמר: "איכה ישבה בדד וגוי היתה כאלמנה וגוי" (איכה א א), בא ישעיהו ואמר: אני ראיתי הבתולה – "כי יבעל בחור בתולה" (ישעיה ס ב).⁵ ירמיה הִקָּה ואמר: "בכה תבכה בלילה" (איכה א ב), בא ישעיה וריפא: "כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה" (ישעיה ל יט). ירמיה הִקָּה ואמר: "גלתה יהודה" (איכה א ג), בא ישעיה וריפא: "ונפוצות יהודה יקבץ" (ישעיה יא יב). ירמיה הִקָּה ואמר: "דרכי ציון אבלות" (איכה א ד), בא ישעיה וריפא: "קול קורא במדבר פנו דרך ה'" (ישעיהו מ ג).⁶

מסכת ברכות דף נז עמוד ב

¹ ימי בין המצרים עומדים בצל דמותו של ירמיהו הנביא, נביא הזעם והחורבן. פתחנו את שבתות בין המצרים בהפטרות שבת שעברה, **דברי ירמיהו** (אשר ברוב השנים שאינן מעוברות דוחה את ההפטרות המקורית של פרשת פנחס: **אלהו בהר חורב**), והשבת אנחנו ממשיכים בהפטרות "שמעו דבר ה' בית יעקב", שהיא המשך ישיר למקום בו פסקנו בשבת שעברה (בדומה להפטרות פנחס המקורית שממשיכה את הפטרות פרשת כי תשא **אלהו בהר הכרמל**). מי עוד מכיר הפטרות המשך כמו זו, גם לא בשבתות עוקבות(?). בין זו לזו נבקש להתעכב מעט על דמותו של ירמיהו אשר נחשב לנביא התוכחה, הזעם והחורבן, בצדק או שלא בצדק.

² בקטע שהשמטנו מביאה הגמרא את אמירתו של ר' יוחנן שארבעה נביאים נתנבאו בתקופת המלכים עוזיה, יותם אחז וחזקיהו (כפי שמדייק רש"י שם): הושע, ישעיה, עמוס ומיכה, כלומר שישעיהו קודם לירמיהו! (שאנו יודעים שהיה בסוף תקופת המלכים), אז מדוע בסדר הנביאים (של ימיהם), ירמיהו קודם?

³ תשובת הגמרא היא שמה שחשוב הוא סדר העניין ולא הסדר הכרונולוגי. ירמיהו מתאים לבוא לאחר ספר מלכים, כי שניהם עוסקים בסופה של מלכות ישראל ויהודה בבית ראשון. שניהם עוסקים בחורבן ותוצאותיו (ראה אגב ההבדל הגדול בין הקיצור בסוף ספר מלכים ובין הפירוט הרב בסוף ספר ירמיהו כיצד הוא מלווה את שארית הפליטה שנשארה בארץ. מסוף זה אפשר גם להבין את משמעות רצח גדליה שהצמיח כל אפשרות של המשך קיום בארץ והביא לגלות מוחלטת וממילא להתחלה קשה בתחילת שיבת ציון). משם עובר סדר המקרא ליחזקאל שתחילתו חורבן וסופו נחמה, וממנו לישעיהו שכולו (נכון יותר רובו) נחמה. ראה עוד בגמרא שם שירמיהו הוא שכתב לא רק את ספרו, אלא גם את ספר מלכים ואת ספר קינות, היא מגילת איכה. ראה גם רש"י בספר ירמיהו כה יח שירמיהו כתב את ספרו לאחר החורבן. לא בכדי מכונה ירמיהו נביא החורבן. ועל"פ, סדר הנביאים שבידינו הוא שלא כברייאתא זאת והוא כן, פחות או יותר, עפ"י סדר היסטורי, ישעיהו קודם לירמיהו שקודם ליחזקאל. ולא הספקנו לברר מי ואימתי שינה סדר זה. ראה שולחן ערוך יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רפג: "סדרן של נביאים: יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ירמיה, יחזקאל, ישעיה, תרי עשר וכו'" וכן הוא ברמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה טו. האם סדר הנביאים שבדפוסים בידינו הוא השפעה חיצונית או מאוחרת? כל היודע דבר אודות עניין זה, בל יאחר להחיש תשובתו אלינו.

⁴ ראה מקבילה למדרש זה באיכה רבה א כג: " ... וכן את מוצא שכל נבואות קשות שנתנבא ירמיה על ישראל הקדים ישעיה ורפאן. ירמיה אמר: איכה ישבה בדד, ישעיה אמר (ישעיה מ"ט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה וגוי'. ירמיה אמר: בכה תבכה בלילה, ישעיה אמר (ישעיהו ל) בכה לא תבכה חנון יחנך וגו' וכו'". והכותרת למדרש זה בסימן כא שם: "ר' נחמיה אומר: אף על פי שקללן ירמיהו באלפא ביתין איכה, הקדים ישעיה ורפאן על כל פסוק ופסוק עד תבוא כל רעתם לפניך". האם למילה "הקדים" יש משמעות מעבר למשמעות הספרותית? האם נוכל לראות את נוסח פסיקתא רבתי כמשמע ישעיהו בא אחרי ירמיהו, כסדר הענייני שבגמרא בבא בתרא לעיל ומרפא בנבואותיו את מכותיו של ירמיהו, ואילו את נוסח איכה רבה, כסדר ההיסטורי, שישעיהו מקדים רפואה למכה? האם ממדרש איכה רבה זה נוכל למצוא סמך לסדר הנביאים כפי שהם בידינו? כתוספת, ראה סנהדרין צה ע"א שישעיהו מתנבא על נבואת ירמיהו: "עניה ענתות - עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות". ראה גם פסיקתא דרב כהנא פרשה יג. אז אולי באמת הסדר ההיסטורי + הקדמת תרופה למכה הוא שניצח?

⁵ ראה הפסוק המלא: "כי יבעל בחור בתולה יבעלון בנגד ומשוש הִתֵּן על פלה ישיש עלֵיךְ אֱלֹהֶיךָ", שהוא ניגוד גמור לאלמנה הבודדה. המדרש ממשך שם ועובר אחד לאחד כמעט על כל הפסוקים של פרק א באיכה. הוא נעצר באות פ"א: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה שהנגדי לה הוא: נחמו נחמו עמי של ישעיהו, שהוא פסוק מוטיב הדרשה. אבל במקבילה באיכה רבה א כג שהבאנו בהערה הקודמת, הוא עובר על כל פסוקי הפרק עד האות ת"ו: "ירמיה אמר: תבוא כל רעתם לפניך, ישעיה אמר: והביאותים אל הר קדשי". זו דמותו של ירמיהו שעולה מתקופת עשרת השבועות שבין י"ז בתמוז וראש השנה: שלושת שבועות בין המצרים ושבע פרשות הנחמה. שתיים מתוך הפטרות הפורענות הן של ירמיהו ורק אחת של ישעיהו. ומנבואות הנחמה: 7:0 לטובת ישעיהו! ראה עוד מדרש תהלים (בובר) מזמור ד: "אמר רבי: כל הנביאים פתחו בחובות וסיימו בנחמות. ר' אליעזר אומר: כל הנביאים פתחו בתוכחות וחתמו בנחמות, חוץ מירמיה שחתם בתוכחות". ואימתי אנו בכל זאת גומלים לירמיהו ומעלים אותו על ראש המנחמים? בפסוקי **הזכרונות** בתפילת מוסף לראש השנה ובהפטרות היום השני של ראש השנה.

תנו רבנן: ⁷ ... שלושה נביאים הם: הרואה ספר מלכים - יצפה לגדולה, יחזקאל - יצפה לחכמה, ישעיה - יצפה לנחמה, ירמיה - ידאג מן הפורענות. שלושה כתובים גדולים הם: הרואה ספר תהלים - יצפה לחסידות, משלי - יצפה לחכמה, איוב - ידאג מן הפורענות. שלושה כתובים קטנים הם: הרואה שיר השירים בחלום - יצפה לחסידות, קהלת - יצפה לחכמה, קינות - ידאג מן הפורענות ... שלושה תלמידי חכמים הם: הרואה בן עזאי בחלום - יצפה לחסידות, בן זומא - יצפה לחכמה, אחר - ידאג מן הפורענות.⁸

פסיקתא דרב כהנא פיסקא יג - דברי ירמיהו⁹

"ירמיה" - שבימיו נעשה בית המקדש אירימון.¹⁰ דבר אחר: שבימיו נתרוממה מידת הדין. "בן חלקיה" - א"ר יודה ב"ר סימון: מאותו השבט שכתוב בו: "אני חלקך ונחלתך" (במדבר יח כ).¹¹ א"ר שמואל בר נחמן: ארבעה הן שהן באין ממשפחה נכוייה,¹² ואילו הן: פנחס, ואוריה, יחזקאל, וירמיה. ... ירמיהו היו ישראל מזלזלין עליו ואומרים: לא מבני בניה של רחב הזונה הוא? וצריך הכתוב ליחסו: "דברי ירמיהו בן חלקיהו" (ירמיה א א).¹³

ויקרא רבה פרשה יז סימן ז

"... ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אֲחֻזְתְּכֶם: וְבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַפֶּהן לֵאמֹר פִּנְגַּע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת: וְצֹהַ הַפֶּהן וּפְנֵי אֶת הַבַּיִת ... וְבָא הַפֶּהן וְרָאָה וְהִנֵּה פֶּשֶׁה הִנְגַּע בַּבַּיִת ... וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֲצָיו ... וְהוֹצִיא אֶל מְחוּץ לְעִיר אֶל מְקוֹם טָמֵא" (ויקרא יד, לד-מה).¹⁴ "בית ארץ אחוזתכם" - זה בית המקדש ... "ובא אשר לו הבית" - זה הקב"ה ... "והגיד לכהן" - זה ירמיה, שנאמר: "מן הכהנים אשר בענתות" (ירמיה א א). "כנגע נראה לי בבית" - זו טינופת עבודה זרה ויש אומרים: זה צלמו של מנשה ... התושב מפנה לבעל הבית!¹⁵ ... "וצוה הכהן ופנו את הבית" - "ויקח את אוצרות בית ה' (מלכים א יד כו). "ונתץ את הבית" - "ובַּיִתָּה דָּנָה סִתְרָה" (עזרא ה ב). "והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא" - זו בבל: "וְעָמָה הַגְּלִי לְבָבְל" (עזרא שם). יכול לעולם? תלמוד לומר: "ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים" (ויקרא יד מב), שנאמר: "לָכֵן פֶּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הַנְּנִי יֵסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בְּחַן פְּנֵי יְקָרְת מוֹסֵד מוֹסֵד הַמְּאָמִין לֹא יִחַשׁ" (ישעיה כח טז).¹⁶

⁷ מדובר שם במראות שאנשים רואים בחלומם - מה משמעותם.

⁸ מי שרואה בחלומו את ירמיה יצפה לפורענות! כמו מי שרואה את אחאב (בקטע שהשמטנו), איוב ואת "אחר" (אלישע בן אבויה), ובוודאי מי שרואה את ספר קינות (איכה) אותו כתב ירמיהו. כל אלה הם סמל לפורענות ודבר רע. ושוב עולה ההשוואה הבלתי נמנעת עם ישעיהו שאולי איננה במתכוון כמו מדרשי פסיקתא רבתי ואיכה רבה לעיל, אלא מכך שכאשר הדרשן מחפש פסוק שלילי, הוא מוצא אותו באופן טבעי בספר ירמיהו, וכאשר הוא מחפש פסוק חיובי ומעודד - המקור הטבעי שאותו יצטט הוא ספר ישעיהו. ראה בגמרא ברכות שם בעמוד קודם: "הרואה הר בחלום ישכים ויאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיהו נב ז), קודם שיקדמו פסוק אחר: על ההרים אשא בכי ונהי (ירמיהו ט ט). ובמסכת סנהדרין קב ע"א: "בעת פקודתם יאבדו (ירמיהו נא יח), תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לפורענות. בעת רצון עניתיך (ישעיהו מט ח), תנא משום רבי יוסי: עת מזומנת לטובה". ובספרי דברים פרשת האזינו פיסקא שו: "עתידיה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה ... הריני רואה מקומות שקלקלתי ובושתי שנאמר: ראי דרכך בגיא (ירמיה ב כג), אומר לה: הריני מעבירם, שנאמר: כל גיא ינשא (ישעיה מ ד).

⁹ שני מקורות מרכזיים לתיאור דמותו, אישיותו ונבואתו של ירמיהו הם פסיקתא דרב כהנא זה, פיסקא יג, ופסיקתא רבתי פיסקא כו ולא נוכל להביא אלא מעט מן המעט שבמקורות אלה והקורא הצמא יפנה לבורות אלה וימלא מלוא הדלי מים זכים משם.

¹⁰ ש. בובר מציע שמילה זו באה מלטינית (ומיוונית) - eremus - שפירושה חורבה ושממה.

¹¹ שירמיהו הוא מאותם נביאים כהנים כיחזקאל, אוריה, שריה ועוד. ראה הפסוק בראש הדף.

¹² ובמקורות אחרים: משפחה בזויה.

¹³ ירמיהו בא ממשפחה נכוייה (נכה) ויש צורך לחזק ולייחס אותו כלפי עם ישראל. בוודאי אם הוא בא לומר להם דברי תוכחה ונבואות חורבן. ראה בהמשך פסיקתא דרב כהנא שם, בשם אותו דרשן ר' שמואל בן נחמן, דברים ברוח אחרת מהם ניתן ללמוד שאולי הייחוס לא היה מספיק טוב גם בעיני המייחס, ומשהו בירמיהו היה ונשאר נכוי: "ר' שמואל בר נחמן פתח: אם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' (במדבר לג נה). אמר הקב"ה לישראל: אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם החתי והאמרי (דברים כ ז), ואתם לא עשיתם כן, אלא: ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע (יהושע ו כה). הרי ירמיה בא מבני בניה של רחב הזונה ועושה לכם דברים של סיכים בעיניכם ולצנינים בצידכם. לפיכך צריך הכתוב: דברי ירמיהו (ירמיה א א)". האם ייתכן שמראש נשלח כנביא זעם, אדם נכה, שיש בו משהו פגום? האם ניתן להקיש מכאן גם על נכותו של משה? (וגם ישעיהו ועמוס). ולגבי רחב וצאצאיה, ראה דברינו [רחב](#) בפרשת שלח לך.

¹⁴ אלה הפסוקים על דין צרעת הבית, שבדומה לצרעת הבגד, אין היא מוכרת במציאות ונכתבה לדרוש ולקבל שכר. ראה דברינו [צרעת הבית](#) בפרשת מצורע. וכאן הדרשה היא על חורבן הבית, כפי שנראה. ומי הוא הכהן המצווה לנתץ את הבית?

¹⁵ פסל מנשה והשכינה אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. ראה תנחומא (בובר) בחוקותי סימן ה: "בני לא עשו כן, אלא כשראו אותי נכנס לבית, בא מנשה והכניס שם את הצלם כדי להוציאני מתוכו. בתחילה עשו לו פרצוף אחד והעמידו למערב, כביכול היתה השכינה הולכת לזויות אחרת מקום שלא נראה הפסל. כשראה מנשה כך, עשה לו ד' פרצופין שיראה השכינה ויסתלק".

¹⁶ שוב ישעיהו מרפא את מה שירמיהו הכהן מטמא, מפנה ומנתץ (ראה מנדט שליחותו של ירמיהו א י: "לָתֹשֶׁת וּלְנָתוּץ וּלְהַאֲבִיד וְלִהְרוֹס"). ואף זאת, למרות שפסל מנשה בימי ישעיהו היה: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי - בסוף נבואתו של ישעיהו נתנבא הפסוק הזה. ואימתי נתנבא אותו? בימי מנשה. שכיון שהכניס מנשה את הצלם להיכל, התחיל מתנבא ישעיהו לישראל ואמר להם:

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יג - דברי ירמיהו

מן הכהנים אשר בענתות - א"ר ברכיה אמר ירמיהו: עָשׂוּק שמי בכהנים. בימי משה: יברכך ה' ¹⁷ - ובימי: "ולוקח מהם קללה" (ירמיהו כט כב). בימי משה: וישמרך - ובימי: "אשר למות למות" (ירמיהו טו ב). בימי משה: יאר ה' פניו אליך - ובימי: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג ו). בימי משה: ויחונך - ובימי: "אשר לא אתן לכם חנינה" (ירמיהו טז יג). בימי משה: ישא ה' פניו אליך - ובימי: "גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן" (דברים כח ג). ¹⁸ בימי משה: וישם לך שלום - ובימי: "כי אספתי את שלומי מאת העם הזה ... את החסד ואת הרחמים (ירמיהו טז ה)". ¹⁹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כו - ויהי בעת שסרחה

"בטרם אצרך בבטן ידעתוך" (ירמיהו א ה), אלו כתב בהם יצירה. ²⁰ יציאתו של ירמיהו לעולם, זעק זעקה גדולה כבחור ואמר: מעי מעי אוחילה, חושש אני קירות לבי, איברי זעו עלי, שבר על שבר, אני ששברתי כל הארץ, ומניין שאמר ירמיהו כן, דכתיב: "מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי וגוי" (ירמיהו ד יט). ²¹ פתח פיו והוכיח לאמו אמר לה: אמי אמי, לא עֲבַרְתִּי כדרך הנשים ולא ילדתני כדרך היולדות, שמה היו דרכיך כדרכי כל הסוטות, ונתת עיניך באחר, שהסוטה אחר בעלה, למה אינך שותה מן המים המרים? העזת פנייך! מנין שאמר ירמיהו כן? דכתיב: "ומצח אשה זונה היה לך" (ירמיהו ג ג). כיון ששמעה אמו דברים הללו, אמרה: מה ראה זה לומר בי כך שלא בעונתו? פתח פיו אמר לה: לא עלייך אמי אני אומר כך, לא עליך אמי אני מתנבא, אלא לציון ולירושלים אני אומר שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהורית ומעטרת אותן בזהב. ²²

מה אתם מתגאים לי בבית" (פסיקתא רבתי פיסקא ד). אך זה גורלו של ירמיהו שגם מאורעות של זמנו של ישעיהו, הוא סופג. כך או כך, בהקשר למוטיב שירמיהו ככהן בא לטמא ולהרוס במקום לטהר ולכפר, ראה פסיקתא דרב כהנא פיסקא ד - פרשת פרה אדומה: "פרה - אילו ישראל ... אדומה ... תמימה - אילו מישראל ... אחת היא יונתי תמתי ... אשר אין בה מום ... כולך יפה רעייתי ומום אין בך. אשר לא עלה עליה עול - זה דורו של ירמיהו שלא קיבלו עליהם עולו של הקב"ה. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן - זה ירמיהו, מן הכהנים אשר בענתות. והוציא אותה אל מחוץ למחנה - ועמה הגלי לבבל. ושחט אותה לפניו - ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו. ושרף את הפרה לעיניו - וישרוף את בית י"י ואת בית המלך. את עורה ואת בשרה - ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש (מלכים ב כה)". הדרשן הופך את כל פרשת פרה אדומה לדרשת חורבן וירמיהו הוא אלעזר הכהן שעל פיו נעשתה הפרה האדומה הראשונה בימי משה. ושם פסוק הנחמה החותם הוא מיחזקאל: "והניח מחוץ למחנה במקום טהור - זה ירושלים שהיא טהורה. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת. לפי שבעולם הזה מטמאים ומטהרים מפי כהן אבל לעתיד לבא הקב"ה עתיד לטהרו, דכתיב: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם (יחזקאל לו כה)". יחזקאל אמנם איננו כישעיהו, אבל הוא שלב בדרך. ראה שוב הגמרא בבבא בתרא בראש דברינו: "ירמיהו כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיהו כוליה נחמתא".

¹⁷ כל הדרשה להלן היא על ברכת כהנים, במדבר פרק ו.

¹⁸ זה פסוק תמוה, שהרי משה אמרו ולא ירמיהו, אלא שהכוונה היא שבימי ירמיהו התקיים פסוק זה. ואם מותר לנו להציע פסוק מספר ירמיהו אשר יהווה משקל נגד לברכת ישא ה' פניו אליך, נציע את הפסוק הבא מירמיהו מד כ: "וְלֹא יוֹכֵל ה' עוֹד לְשֹׂאת מִפְּנֵי רַע מַעַלְלֵיכֶם".

¹⁹ כהונתו של ירמיהו השלילית לא מתמצית רק בצרעת הבית ופרה אדומה, אלא גם בברכת כהנים שאצל משה היא לברכה, הפכה אצל ירמיהו לעושק וקללה. ולהלן נראה גם את פרשת אישה סוטה. כל סממני הכהונה הופכים אצל ירמיהו לרעה. הפסוק המסיים את המדרש הוא מהקשים ביותר שבנבואות ירמיהו, ובנבואות בכלל. ראה פסיקתא דרב כהנא פיסקא יז וכן איכה רבה א כג: "האפס לנצח חסדו גמר אומר לדור דור (תהלים עז ט). האפס לנצח חסדו, א"ר ראובן: לשון יוני הוא, כמה דאת אמר: אפיס. גמר אומר לדור דור - ר' חנינא בר פפא אמר: נגמר אותו הדבר שדברתה למשה בסני, וחונתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יט). ור' סימון אמר: הא חסילה, והא מסכמה עם ירמיהו, שאמר: כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים". מוטיב זה חוזר גם בספר יחזקאל וכבר הרחבנו עליו בדברינו עבד שמכרו רבו בתשעה באב.

²⁰ ראה תחילת המדרש שם שמתאר את ארבע הדמויות שנקראו יצורים: אדם, יעקב, ישעיהו וירמיהו. משהו בעת יצירתם של דמויות אלה, ירמיהו בפרט, קבע את כל הווייתם, מעשיהם וגורלם. כך גם בדמויות נוספות המסמלות פורענות שראינו בגמרא ברכות לעיל: איוב ג ו שאמר: "יאבד יום אָנֹכְד בוּ וְהִלְלָה אָמַר הָרָה גָבַר", ואחר (אלישע בן אבויה) בעת שמחת בריתו שאביו הקדישו לא לשם שמים (ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א).

²¹ ראה הפסוקים שם. הדרשן לקח אותם לתיאור רגע לידתו של ירמיהו, הגם שאין זה הפשט.

²² משהו טראומתי מלווה את יצירתו תרתי משמע! של ירמיהו ויחסיו עם אמו הביולוגית (עליה איננו יודעים דבר) ואמו הרוחנית כנסת ישראל עליה הוא מתנבא בזעם. ראה עוד בפסיקתא רבתי שם: "הוא היה אחד משנים שאיררו וקיללו את יומן שנולדו בהם, איוב וירמיהו. איוב אמר: יאבד יום איוולד בו (איוב ג ג), ירמיהו אמר: ארור היום אשר יולדתי בו (ירמיהו כ ד). אמר ירמיהו: אומר לכם למה אני דומה? לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקרבו את האשה אצלו ופרעו ראשה ופרססו את שערה נטל הכוס להשקותה. נסתכל בה שהיא אמו, התחיל צווח ואומר: אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזך. כך היה ירמיהו אומר: אוי לי עלייך אמי ציון, שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עלייך דברי פורענות". ראה עוד אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אלפא ביתא דבן סירא עמוד 43 איך ניתן לירמיהו שמו המורכב משני חלקים: "בשעה שהיתה אמו כורעת לילד פתח פיו וקרא אבי ממעי אמו, ואמר לא אצא עד שתאמרו לי שמי. פתח אביו פיו ואמר צא ויקרא שמך אברהם, אמר לא כן שמי. אמר לו: יקרא שמך יצחק יעקב וכן כל השבטים וכל אנשי הדור ההוא, ואמר לא כן שמי. עד שנזדמן שם אליהו ז"ל ואמר: יקרא שמך ירמיהו, שבימך יקים הקב"ה אויב שירים ידו על ירושלים. אמר לו: כך שמי, ואתה שאמרת לי שמי, ייקרא שמי על שמך, יהא לי משמך יהו ויקרא שמי ירמ - יהו". ראה המשך המדרש הקשה זה שם. ולפי השם ירמיהו, מי באמת הרים בסופו של דבר את ידו על ירושלים? ראה שוב ויקרא רבה יז לעיל מי הוא בעל הבית שבא ומצווה את הכהן לנתן את הבית.

פסיקתא רבתי שם²³

אמר ירמיהו: כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר, לבושיה שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי ינחמני. קרבתי אצלה ודברתי עמה, ואמרתי לה: אם אשה את דַּבְרֵי עמי, ואם רוח את הסתלקי מלפני. ענתה ואמרה לי: אינך מכירני? אני היא שהיו לי שבעה בנים, יצא אביהם למדינת הים, עד שאני עולה ובוכה עליו הרי שניבא ואמר לי נפל הבית על שבעה בנייך והרגם. איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שעריי. ענית ואמרתי: אין אתה טובה מן אמי ציון והיא עשויה מרעית לחיות השדה. ענתה ואמרה לי: אני אמך ציון! אני היא אם השבעה, שכן כתוב: אומללה יולדת השבעה (ירמיה טו ט). אמר לה ירמיה: דומה מכתך למכתו של איוב: מאיוב נטלו בניו ובנותיו, וממך נטלו בנייך ובנותייך, מאיוב נטלתי כספו וזהבו, וממך נטלתי כספך וזהבך, לאיוב השלכתי לתוך האשפה, ולך עשיתי אשפה של זבל. וכשם שחזרתי ונחמתי את איוב, כך אני עתיד לחזור ולנחמך. לאיוב כפלתי בניו ובנותיו, ולך אני עתיד לכפול בנייך ובנותייך. לאיוב כפלתי כספו וזהבו ולך אני עתיד לעשות כן. לאיוב נערתני מן אשפה ועליך הוא אומר: "התנערי מעפר קומי שבי ירושלים" (ישעיה נב ב). בשר ודם בנה אותך, בשר ודם החריבך, אבל לעתיד לבוא אני בונה אותך, שכן כתוב: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז ב),²⁴ אמן במהרה בימינו הקב"ה יקיים את המקרא שכתב עלינו: ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברינה וגוי' (ישעיה לה י).²⁵

שבת שלום,

חזק חזק ונתחזק

ומברכים מנחם אב

מחלקי המים

מים אחרונים: ... ובתוך כל הפורענות הזו ונבואות הזעם והחורבן, והשלכתו של ירמיהו לבור וכו', בעת שהמצור הולך ומתהדק על ירושלים הולך ירמיהו לגאול את השדה בענתות של שלום בן דודו. ראה דברינו [גאולת השדה בענתות](#) בפרשת בהר. ירמיהו קובל שם: "הִנֵּה הַסְּלִלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים ... וְהַדְּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהַנֶּגֶד רָאָה: וְאַתָּה אֲמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי ה' קָנָה לְךָ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים" (ירמיהו לב כד-כה). הקב"ה עונה לו: "הִנֵּה אָנִי ה' אֱלֹהֵי כָל בְּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְּלֵא כָל דָּבָר" (שם כז), וירמיהו שותק.

²³ ולא נוכל שלא לסיים במדרש הקלאסי על ירמיהו ואמו ציון, גם הוא מפסיקתא רבתי שם.

²⁴ שזה המקור לברכת בונה ירושלים בברכת המזון ועפ"י השיטות שברכה זו נתקנה אחרי החורבן ולא ע"י דוד ושלמה. ראה דברינו [ברכת המזון](#) בפרשה זו.

²⁵ שוב פסוקי הנחמה הם מישעיהו! ואנו חוזרים ושואלים אימתי אנו בכל זאת גומלים לירמיהו ומעלים אותו על ראש המנחמים? תשובתנו, כפי שכבר הבאנו לעיל, טמונה בפסוקי [הזכרונות](#) בתפילת מוסף לראש השנה ובהפטרות היום השני של ראש השנה. ראה דברינו שם. ואם נחזור לקצה השני, להפרות בין המצרים, ראה הנחמה המסתתר שם בדברינו [חסד נעורים](#) בפרשה זו.